

A BRIT ÉS KÜLFÖLDI UNITÁRIUS TÁRSULAT ÉVI NAGY-GYÜLÉSE.

Angol unitárius atyánkfiai f. évi május 23-án tartották meg Londonban az essex-utczai egyházban, ez évi s ezuttal 52-ik nagygyűléseket. A társulat tagjai s barátai nagy számmal jelentek meg az ódon stylum s a vallásos bugalmat emelő imaházban, mely már oly sokszor fogadta kebelébe a szabadelvű kereszténységnek s a valódi humanismusnak apostolait s lelkes pártolóit. Magasztos ének, emelkedett imák s Pál apostolnak az Efezus- és Galacziabeliekhez írott leveleiből kiszemelt s alkalmoszerű versek olvasása után tiszt. Gordon Sándor ur lépett a szószékbe, s Ézsaiás próféta könyve 32-dik része 8-dik v. alapján: Az adakozó tanácskozik az adakozásról, és az adakozásban előmegyen (Károli) ékes és nagyhatású beszédet mondott, melynek érdekesebb részét kivonatban közöljük.

„Ha áthelyezhetnők magunkat — így kezdé beszédét a jeles szónok — a kereszténység keletkezése idejére s kelet ama földjére, mely annak bölcsője volt, sokat okulhatnánk. És talán nem kis sélepne meg sok olyan tény, melyeket most úgy tekintünk, mint a dolgok rendes menetét, s mint a melyek tiszteletünk tárgyává lettek. A kereszténység kezdetekor szükség volt annak hitelességét s eredetét kimutatni Napjainkban, miután a keresztény vallás missiojában nagy haladást tett, s az emberi lélek tisztítására s nemesítésére való üdvös befolyása bébizonyult: nem kutatjuk azokat a körülményeket, melyek annak a világbani elterjedését elősegítették. Most sokkal gyakorlatibb és fontosabb kérdésekkel foglalkozunk. A kereszténység nem annak bébizonyításával tartja fenn igényeit, hogy eredettel bírt, hanem azzal, hogy még mindig hitelv és hatalom a világon. Az egyházak Isai (Jesse) törzséből állottak elő. A miveltség annak hatalmas törzse erején terjedt el. A hittudományok annak életnedve által virágoztak fel. A keresztény vallás sikere egyszersmind saját vesztére lesz. Nagyon sok, egymással ellenséges

viszonyban álló egyház van, melyek közül mindenik azt véli, hogy a Krisztus életét valósítja. Az ellentétes hitágazatok követői mindnyájan azt hiszik, hogy a Krisztus szellemét s tanításait teljesen felfogták, hiven követik. De a kereszténység nem kijelentett hit-tudomány, ámbár az emberi értelmet Istennel rokonságba hozta. Az nem ihletett erkölcsstani módszer, jóllehet nagy befolyást gyakorolt az erkölcsi magaviselet elméletére; nem uralkodó rendszer, ámbár átalakította a kereszténység egyházi politikáját. A kereszténység lényegében egy istenes életnek természetfeletti hatalma, mely Krisztusban nyilvánult s követői között elterjedt. Minden egyházban az ifjabb nemzedék telve van, ha nem is positive hitetlenséggel, de scepticismussal. A kereszténység az ifjabb nemzedék előtt csaknem elavulniak látszik. Krisztus előre látta nyájában a megoszlást és azért mondá: „Nem békeséget, hanem fegyvert hoztam». Ámde a rokonszenvnek és véleményeknek eme megoszlása nagyon is természetes, sőt bizonyos fokig kikerülhetetlen. Ez eléfordul minden vallásnál kivétel nélkül. Nincs két egymásután következő nemzedék, melyek örökölt vallásukat határozottan ugyanazon szempontból tekintenek, mint őseik. A mi vezénylő világosságunk amaz elv megismerésében áll, hogy az emberi természet tárgyalásánál két utat kell követnünk. Az arra való hatás gyakorolható belőlről vagy kívülről. Az kényszeríthető el-lentálló engedelmességre vagy önkéntes megadásra. Az egyik eljárás szerint azt mondhatjuk, hogy az igazság enged az értelemnek; a másik szerint pedig: az értelem az igazságnak. A esetek nagy változatosságában a gyakorlati eredmény ugyanaz lehet, de első dolog világosan felfogni a rendszerek szétágazását. A Krisztus vallásának ismertető jellege: a vélemény-szabadság. Ezt a szót „szabad“ (szabadelvű) úgy tekinthetjük, mint a kereszténység tulajdonképeni definitiojának egy részét. A kereszténység a haladás vallása, a haladás pedig megengedi a vallások s nézetek különféleségét. Az emberek jellemei annyira különbözők, hogy teljes lehetetlen egyszerre olyan szellemi gépezetet kitalálni, mely alkalmas legyen kinek-kinek gondolkozásmódjához, értelmi fejlettségéhez, s mely gyakorlati egységre tudja terelni az egyéneket. Az értelmi különbözőség árnyalatai végtelenek. Egy keresztény testület sincs annyira áthatva amaz eszmétől, hogy nézetkülönbségnek, szabadelvűségnek mindig létezni kell, mint az unitarismus. Ha mi az unitárius testületet szorosán régi és modern iskolára osztanók, az azt jelentené,

hogy mi egyáltalában nem ismerjük sem a mi szabadelvűségünk szellemét, sem pedig annak tényleges eredményeit.

„Az, a mi minket néha szétválaszt, nem a vélemények önkényes ellentétességében, hanem társaságaink s tagjaink intensív egyéniségében áll.

„Ha akarnók se tudnók magunkat két táborra osztani. Isteni tiszteletünk formái, egyházi intézményeink anynyira saját egyéni teremtményeink, hogy semminemű egyformasági acta se tudna minket öszszetartani. Valamely határozott, előirt hitcikkely elfogadásnak a megkisérlése pedig azonnal visszahatást szűlné. Ama gyakori kérdésre, hogy mi az unitárius, azt feleljük: olyan egyén, a ki magának határozott álláspontot gondolt és vivott ki, s még a közönséges igazságot is nem közönséges módon fogja fel. Közöttünk nincs senki, ki meg ne érdemelné tiszteletünket az igazság keresése után való lelkiismeretes, komoly és buzgó törekvéseért. Ha valaki az unitarizmust ismerni, annak erejét, ígérétét érteni, haladásának természetét valósítani s szívósságának mély titkát felfedezni akarja, annak az unitarizmust követőknek nemcsak egy secretájával kell megismerkednie“. Ezután szónok hosszasán fejtegette az angol unitáriusok között korábban kifejlődött nézetkülönbséget a Krisztus személyét illetőleg. „Hogy miért retten meg egy trinitárius anynyira mikor azt hallja egy unitáriustól, hogy Krisztus „ember“ volt, az az oka, mivel kérdező az embert szent Augustus és Calvintól örökölt dogmák alapján úgy tekinti, mint ki bűnben született, szívben és testben megromlott nyomorult teremtés és az ördögnek prédája. Az unitárius az „ember“ szó alatt azt érti, hogy az Isten gyermeke, az ő bölcseségének és szeretetének sarjadéka. Míg a régebbi unitáriusok az emberi természetből emelkedtek Istenhez Krisztus útján, addig az unitarizmus újabb fejlődése a kiindulási pontot nem az emberben, hanem máshol keresi. Az gondolatát és figyelmét az Isten természetére irányozza. Istenről inkább úgy beszél, mint a világegyetemben levő immanens szellemtől, s nem mint atyától; inkább az ő törvényéről, mint gondviseléséről; s végre inkább az ő örökkévaló jóságáról és titkos szellemi vezetéséről, mint különös segélyéről és személyes közlekedéséről“. Szónok beszédét avál a komoly felhívással zárta bé, hogy testvéries egyetértéssel és öszszhangzattal egyesítsék a Channig és Parker nézetkülönbségeket s álláspontot, s hangsúlyozta, hogy az egység valódi alapja a Krisztus élő szelleméhez való szilárd ragaszkodásban található fel“.

A feszült figyelemmel hallgatott hitszónoklat után a bezáró hymnus éneklése alatt szokás szerint pénzgyűjtés volt a társulat pénztára gyarapítására, mi 390 forintra ment. Mire rövid időre eloszlottak. Kevés időköz után ismét összegyűlvén, az imaházban, Lupton József ur, a társulat fáradhatatlan és áldozatkész derék elnöke meleg szavakkal üdvözölte a tagokat s örömét fejezte ki a társulatnak a lefolyt évben teljesített nagymérvű és sikeres munkássága felett. Egyszersmind felhívta figyelmét a tagoknak, hogy mint egy nagy vallásközönségnek képviselői, ezután is teljes erejükkel járuljanak a társulat pénzügyi oldalának támogatásához, hogy így jövőben is szép eredményeket mutathassanak fel. Ezután következtek a különféle jelentések.

A pénztári kimutatás szerint a lefolyt évben a bevétel 84,240 frtra ment, a kiadás pedig 79,152 frtra. (Ez mind magán adakozás útján jött bé).

A társulat titkára, a kitünő miveltségű Ireson Henrik ur, egy részletes és terjedelmes jelentést olvasott fel az associatio egy évi működéséről. A választmánynak a volt a célja és törekvése, hogy mindenütt az unitárius ügyek iránt buzgalmat és tevékenységet keltsen. E végből a missionarius társaságokat segélyezte. Az ország különböző helyein egyházakat alapítottak s több új templomot építettek.

Skóciában, hol az unitárius elvek nagy mérvben terjednek, 8 helyen tartanak isteni tiszteletet, melyek közül 6 szintén segélyben részesült. Nagy figyelmet keltettek, különösen Wicksteed urnak több városban tartott jeles felolvasásai.

Irlandban is tetemes segély adatott a szükséges helyekre. A katholicismus eme fészékében nagyon kezdik becsülni és tisztelni az unitárius elveket s szép mező ígérkezik tevékenységünknek.

Walesben szintén nagy segélyt nyújtottak. Lampeterben egy díszes templomot építettek a jubileumi alapból.

A belföldi missiót illetőleg, a választmány azt a hő óhaját fejezte ki, hogy a helyi társaságok, valamint egyesek, jövőben is ugyanaval az apostoli buzgósággal terjesztik a szabadelvű nézeteket s felvilágosult unitárius elveket.

Külviszonyainkat illetőleg — mondá a titkár — barátságos összeköttetésben voltunk a más országbeli hitrokoninkkal.

Franciaországban még a református egyház (reformed Church) válsága nincs bevégeződve. A szabadelvűek jól tudják,

hogy az angol unitáriusok rokonszenveznek velök nehéz helyzetükben, de tényleges segélyben részesíteni mindaddig lehetetlen, míg egy hitközséggé nem akakulnak; mert csak így tarthatják fenn függetlenségöket s lehetnek állandóan szabadok.

Hollandia és Németországban a választmány meglegeklődéssel tekintette a szabadelvi vallásos mozgalmakat, és sajnálatát fejezte ki, hogy a „Protestantenbond“ szivélyes meghívását nem viszonzhatta egy a mult évi gyűlésökre küldött képviselő által. A németországi „Protestantenverein“ évi gyűlésén, Heidelbergben, Poynting ur képviselte a társulatot s érdekes jelentést tett a gyűlés folyamáról.

Magyarhoni hitrokonainkkal is fentartottuk barátságos viszonyunkat. Azt a testvéries érdekeltséget, melyet magyarhoni atyánkfiai irányában állandóan tanusítunk, hálás és elismerő szavakban fejezte ki egy levélben Ferencz József püspök ur, kit a mult ősszel választottak a nagyérdemü és köztiszteletben álló néhai Kriza János helyébe. Már említve volt, hogy a boldog emlékezetü Kriza püspök arczképével tisztelői és barátai társulatunkat megajándékozták. Nem szükség mondanom, hogy ez emléket ama jeles férfinak, ki sok éven át társulatunkhoz intézett gyakori és szivélyes leveleiben oly érdekesen adta elő az erdélyi unitáriusoknak viszonyait, mindnyájan hálás tisztelettel fogadják. A sz.-keresztruri iskola bevégzéséről egy jelentés jött, mely bizonyára érdekelni fogja azokat, kik arra adakoztak.

Milánóban Bracciforti ur lelkes apostola az unitárizmusnak. Minden vasárnap unit. isteni tiszteletet tart. Ide is küldötünk segélyt.

Islandban is nagy lelkestüléssel fogadják elveinket. Reykjavikban Jochumsson ur minden második vasárnap nagy hallgatóság előtt tart isteni tiszteletet. Őt is részesítettük pénzsegélyben.

Az amerikai unitárius társulattal is élénk levelezést folytattunk. A legszorosabb és testvériesebb barátság fűzi a két rokon társulatot egymáshoz.

Australiával és Indiával szintén összeköttetésben voltunk. Itten is elveink, nézeteink szélesebb körben kezdenek terjedni.

A maderasai egyház részére is adtunk segélyt. Ez ekklezsiába a jótékonyágáról ismeretes Carpenter kisasszony saját költségén egy tanítót alkalmazott.

Könyv- és tract-osztály. A mult októberi tanács-ülés utasítása folytán a választmány több jeles művet és számos tractot (értekezés) adott ki mérsékelt áron. Ezekből, különösen tractokat, nagyon sokat osztott szét ajándékol. A társulat szíves háláját fejezi ki több hölgynek és uraságnak becses könyv- és kép adományaikért, melyekkel a társulatot megajándékozták.

A jelentés és számadás helyeslése s kinyomatásuk meghatározása után elnök javaslatba hozza, hogy a gyűlés fejezze ki örömét s kellemes benyomását ama testvéries érdekeltségért s üdvözletekért, melyeket a németországi „Protestantenverein“; hollandi Protestantenbond; a magyar unitáriusok E. K. Tanácsa és az amerikai Unit. Társulat ez évi gyűlésükre küldött leveleikben nyilvánítottak; továbbá jelentse ki, hogy mennyire örvend Fretwell János ur jelenlétének is, ki az említett társulatok közül többeknek képviselője. ¹⁾ E javaslat általános helyeslésre talált. Spears ur is örömét fejezvé ki Fretwell urnak az Egyesült Államokból való visszatérése felett, azt mondá, hogy a társulat senkinek sem tartozik akkora hálával, mint Fretwellnek, ama nemes szolgálataiért, melyek által igyekszik egygyé olvasztani a világon levő mindazon különböző egyházakat, melyek az unitárius hitelveket vallják.

Fretwell megköszönve a complimentet, azt mondá, hogy amaz országokban, melyeket meglátogatott, őtet nem úgy fogadták, mint egyént, hanem mint az angol unitáriusok képviselőjét. Rólunk következőleg nyilatkozott: „A magyar unitáriusok méltók rokonszenvünkre, mert a világon sehol sem nyilvánul oly nagy mérvben a kereszténység és megbocsátás szelleme, mint köztük.“

Egyebet mellőzve, még csak azt emlitem meg, hogy az elnöknek a társulat irányában tanusított nemes buzgalmát s meleg érdeklődését Freckelton ur megható szavakban köszönte meg. Lupton ur, kit e sorok írójának személyesen is van szerencséje ismerni, meg is érdemlti azt a közszeretetet s általános becsülést, melyet angol hitrokonink irányában tanusítanak. Vajha nekünk is lenne sok ilyen buzgó s áldozatkész emberünk!... Fájdalom, közöttünk sokan tiszteletet várnak érdem és nemes tettek nélkül is. — Lupton ur köszönetnyilvánítása után a gyűlés e napon bevégeződött.

¹⁾ Az E. K. T. is őtet kérte fel, hogy képviseljen minket.

Másnap, csütörtökön újból nagyszámu közönség gyűlt össze a már említett imaházban. Az érdeklődés annál nagyobb volt, mivel két felolvasás volt kitűzve az értekezletre (Conference) Az első felolvasást tiszt. Odgers ur tartotta a következő tárgyról:

A vallásos élet és hasznosság emelésének lehetősége egyházainban. Felolvasó azt óhajtáná, hogy az egyházak legyenek inkább a tagok szükségéinek s vágyainak (aspiration) kifejezői, mint e vagy ama tudományos iránynak képviselői a világ előtt. A vallás gyakran abban az arányban veszít belerejében, hatályosságában, a mennyit nyer külterjedelmében. Az unitárius egyházakban gyakran hiányzik a hasznosság és vallásos élet, mivel elhanyagolják a vallásos eszmék és beszéd művelését. Az emberek vallásos gondolataikat, nézeteiket és aspirációikat eltitkolják egymástól és papjaiktól, s aztán mégis csudálkoznak, hogy papjaik nem mondanak gyakorlatibb beszédeket s nem adnak az ők egyéni helyzetökhöz illőbb tanácsokat. A vallásos dolgokat illetőleg, a mi egyházainkban nekünk szükségünk van több nyíltságra; a pap és hallgatói között pedig gyakoribb érintkezésre. Odgers ur kijelentette, hogy az ő célja nem a volt, miszerint szabályokat alkotson vagy rendszereket ajánljon, hanem csak a papi működése alatt észlelteket akarta elmondani. Megvitatás végett a következő három kérdést tette fel:

1. Lehetséges-e több sikerrel a mi egyházainkat a vallásos érintkezés központjává tenni?

2. Lehető-e a laicus-elem közreműködését előnyösebbé tenni a rendes isteni tiszteletekre, vagy fejleszteni egyes gyűlések által?

3. Lehető-e valamely eszköz által oda hatni, hogy maradandóbb vallásos ösztönt és érdekeltséget ébreszszünk ekklezsiáink ifjabb nemzedékében?

A feltett kérdések élénk vitára adtak alkalmat, melyben nők is tevékeny részt vettek. A vitában részt vettek közül mindenik érdekesen beszélt el a maga tapasztalatait. Elvégre is a legfőbb az, hogy az ekklezsiáknak és papjaiknak szorosabb öszszhangzatba és kölcsönösebb érintkezésbe kell egymással jöniök. Ime angol unit. atyánkfiai, a pap és hallgatói közt levő viszonyt még szorosabbá akarják fűzni, s a vallásos életet még inkább éleszteni, holott tapasztalatból tudjuk, hogy mind a kettő meglepő közöttük. Hát akkor mi mit mondjunk a mi erdélyi ekklezsiáink és papjai

közi viszonyról s vallásos életünkről?!... Óhajtható lenne nálunk is főtanácsainkat ilyen üdvös gyakorlati kérdések megvitatásával élénkebbé tenni, s ezt még a legközelebbi főtanács alkalmával bé lehetne hozni. A második felolvasó Rawson ur volt, ki azt fejtegette, hogy: Érdemes-e kisebb ekklézsiáinkat fenntartani? Felolvasó szerint Nagy Britániában és Irlandban, mintegy 300 unit. kisebb ekklézia van, melyek kizárólag missio jelleggel bírnak. Az ő nézete szerint ezeket érdemes, sőt szükséges fenntartani, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy gyakran a szerény és egyszerű meeting-házakból értelmes, önmagukban buzgó egyének, s a beszéd- és gondolat-szabadságnak buzgó apostolai kerültek ki s népesebb városainkban kitűnő emberekké váltak. E tárgyhoz is sokan hozzászóltak.

Este 6 órakor a társulat tagjai s barátai újból rendkívül nagy számmal sereglettek össze a cannon-utcai szálloda nagy halltermében tartandó sóirée-ra. Teázás után elnök a gyűlést megnyitván, nagy lelki örömmel említette fel, hogy a jelenlegi egyike a legnépesebb és legfényesebb gyűléseknek, melyeknek eddigé tanuja volt. Lelki megelégedéssel érintette a tagok nemes aldozatkészségét, mely a társulat céljai elősegítésére oly nagy mértékben mutatkozott. És ő meg van győződve a felől, hogy ha még egy második felhívás történnék, épen a val a készséggel járulnának a pénztár gyarapításához. De lehetne-e ez máskép most, midőn a különböző egyházakban annyira sovárognak amaz igazságokat, melyeket az unitárius sajtó, szónokok és felolvasók terjesztenek? Most, midőn az unitarismus honunkban hatalom kezd lenni*), hogy ne áldoznánk teljes erőnkől annak felvirágzására, s hogy ne támogatónk annak organumát, az unit. társulatot? (Zajos tetszés).

Ezután tiszt. Crosskey ur a brit és külföldi unit. társulat virágzását köszöntette fel. E kellemes kötelességet — mondá — a legbensőbb jóindulattal s bizalommal teljesíti, mert a társulat nemes functiót végez; s mert annak működése szebb és magasabb jövőt ígér még a multnál is. A társulat mult történetét oly nagy és nemes szellemek lengik át, hogy azok biztosítékai lesznek a jövőnek is. Mikor tőle azt kérdezik, hogy mit jelent az unitárius név, csak a társulat multjára utal, (mely keletkezésekor s

*) Esméink, elveink, ugy a tiszta krisztusi elvek minden országban hatalmasan terjednek. Az emberek csak az unitárius elnevezéstől idegenkednek még. — Szerk.

azután is egész pályafutása alatt állandóan a polgári és vallásos szabadság zászlóvivője volt. A mi a vallás és tudomány közti viszonyt illeti, ő biztosan meri állítani, hogy a királyságban egy unit. szószékről se szónokoltak a tudomány haladása ellen (zajos éljen). Darwin a természettudomány Newtona, s míg az ő elméleteit az egész országban „hitetleneknek“ nyilvánították, addig az unitáriusok úgy nyilatkoztak: mutassa ki azoknak igazságát, s azonnal egy részét fogják alkotni a mi vallásunknak. Az unitáriusok nem szeretnék atheismussal gyanúsítani a magyogó elmét, mert a természet minden ténye isteni igazság.

Szónok továbbá kiemeli, hogy a társulat működését a legmélyebb vallásosság jellemzi; az olyan vallást terjeszt, mely az embereket Istenhez közelebb hozza s a világot mennyei békéhez hasonlóvá teszi. Elvégül buzdítja, hogy ezután is haladjon ugyanazon irányban, mert a kecsegtető jövő s a biztos siker nem fog elmaradni (zajos éljenzés). Hely szüke miatt mellőznöm kell a többi szebbnél szebb beszédeket, mik ez után következtek. Az előbbi köszöntőre a társulat titkára válaszolt. Carpenter tanár az innepély szónokait éltette s mondott köszönetet szívélyes szolgálataikért. Chignell tiszt. ur a jövőbe vetett reményről beszélt igen szépen, s beszédét így végzé: „Ha jövőben valamikor, új vallást kell plántálni, annak a tudománnyal és a természet törvényeivel összhangzatban kell lennie. Az unitáriusok előtt a jövő kapuja tárva áll s épen ezért hirdetniök kell szabadelvű s felvilágosult vallásukat“— (zajos tetszés).

Ezután az elnök a társulat nevében a távolból jövő vendégeket üdvözölte. Erre Howe Julia, mivel amerikai írónő hosszabb s általános tetszést nyert beszéddel válaszolt. Parker Tivadarról azt mondá, hogy „az ő szelleme, mely a legmélyebb vallásos hitet a legmerészebb bátorsággal egyesítette, rendkívüli befolyást gyakorolt Amerikában a vallásra.

Végre Black ur az egész világ „polgári és vallásos szabadságáért“ köszöntött s egyszersmind az elnöknek mindnyájok nevében elismerést és köszönetet nyilvánítva, egy hálaadó imával bezárta a gyűlést, melynek közönségét közbe-közbe megható karének gyönyörködteté.

Kovács János.